

D. M. PIPPIDI. *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine*, volumul I: *Histria și împrejurimile*, culese, traduse, însoțite de comentarii și indici (*Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae*, volumen primum, series altera: *Inscriptiones Histriae et viciniae*). Edit. Academiei, București, 1983, 544 p. și 47 planșe + un pliant [*Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae*, series II, vol. I].

Volumul colecției *Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae* s-au succedat după apariția primului volum în 1975, grupând inscripții din zone bine delimitate, în două scrii, seria I: *Inscriptiones Daciae Romanae*, seria II, *Inscriptiones Scythiae Minoris antiquae*, ambele sub îngrijirea prof. D. M. Pippidi, de la Institutul de arheologie din București, și prof. I. I. Russu, de la Institutul de istorie din Cluj. Ultimul volum apărut (1983), volumul I din seria a doua, inaugurează editarea inscripțiilor din cetățile grecești de pe litoralul dobrogean al Mării Negre, cuprinzând inscripțiile de la Histria și împrejurimi, inscripții culese, traduse și comentate de distinsul ctenist și istoric al antichităților greco-romane, Dionisie M. Pippidi. Volumul reprezintă o ediție integrală a inscripțiilor descoperite în prima colonie întemeiată de greci pe litoralul dobrogean al Pontului Euxin, reunind 430 documente epigrafice, din care o parte sînt inedite și o bună parte au fost publicate însoțite de studii ample chiar de autorul volumului.

Spre deosebire de tomurile anterioare, volumul cuprinde nu numai studiul exhaustiv al inscripțiilor dintr-un singur oraș grecesc și din teritoriul său rural, dar și un valoros studiu introductiv privind cadrul geografic și istoric, urmat de mărturiile literare despre Histria și teritoriul său, de o listă de străini stabiliți la Histria și de histrieni atestați în alte centre grecești din bazinul pontic și est-mediteranean. Inscripțiile sînt prezentate tematic și cronologic, fiind împărțite în două mari capitole, inscripțiile de la Histria și inscripțiile din împrejurimile orașului. Inscripțiile de la Histria cuprind „Decrete ale Sfatului și Adunării Populare”, „Decrete ale unor asociații sau triburi”, „Decrete ale unor cetăți străine în cinstea histrienilor”, „Scriitori și hotărîri ale unor guvernatori romani”, „Dedicatii ale Sfatului și Poporului histrian”, „Dedicatii ale asociațiilor și triburilor”, „Dedicatii ale unor preoți, magistrați și persoane particulare”, „Inscripții pe clădiri”, „Inscripții pe baze de statui și alte monumente onorifice”, „Liste de nume”, „Pietre de mor-

mint”, „Miliarii și diplome militare”. Inscriptiile din împrejurimile Histriei sînt grupate pe localități.

Histria dispune de cea mai bogată colecție de inscripții din toate coloniile întemeiate de greci pe țărmul de vest și de nord al Mării Negre. Cele 430 inscripții cuprinse în volum stau mărturie amplei documentări despre istoria vechii colonii milesiene (de notat că volumul de inscripții grecești din toate cetățile de pe coasta bulgară numără 480 piese); aproape tot ce știm azi despre Histria se datorează inscripțiilor descoperite în ruinele cetății, întimplător, și mai ales în cursul explorărilor sistematice inițiate de Vasile Pirvan, continuate de S. Lambrino și, după al doilea război mondial, de Institutul de arheologie din București, explorări la care autorul volumului a luat parte, ca membru în colectivul de cercetări și, mulți ani, ca director al săpăturilor.

Spre deosebire de alte regiuni ale lumii grecești antice, zona de-a lungul țărmului vestic și nordic al Pontului Euxin nu a fost cuprinsă în marile culegeri de inscripții grecești, *Corpus Inscriptionum Graecarum* al lui August Boeckh, continuat de *Inscriptiones Graecae* sub îngrijirea Academiei de științe din Berlin. Această lacună avea să fie suplinită de *corpora* zonale, cum a fost opera lui B. Latyshev pentru orașele din nordul Pontului sau, mai recent, de inscripțiile din cetățile grecești de pe litoralul bulgar (G. Mihailov). Volumul de inscripții editat de profesorul Dionisie M. Pippidi, primul de acest fel pentru orașele de pe coasta dobrogeană, este rezultatul unei îndelungate munci de investigare concretizată succesiv în studii exemplare apărute în: *Histria Monografie arheologică*, vol. I, București, 1954; *Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit*, Berlin, 1962; *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1967; *I Greci nel Basso Danubio dall'età arcaica alla conquista romana*, Milano, 1971; *Scythica Minora, Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain, de la*

Mer Noire, Paris—București, 1975, cărți bine-cunoscute specialiștilor în antichități elaseice din țara noastră și din străinătate. Această exigentă pregătire, însoțită de verificarea lecturii fiecărei inscripții, a asigurat apariția monumentalului volum, monumental nu numai prin numărul mare de documente publicate, ci mai ales prin bogatul și variatului conținut istoric, pus în lumină și valorificat cu o inegalabilă competență de un aparat critic detaliat, de traduceri fidele într-o limbă de o rară eleganță, precum și de comentarii istorice și lingvistice aprofundate, în care autorul prezintă valoroase informații critice asupra istoriei, a instituțiilor, a vieții culturale, sociale și religioase, precum și asupra cronologiei, a prosopografiei și a limbii inscripțiilor; aceste informații permit reconstituirea celor mai diverse aspecte ale vieții cetății în perioada cuprinsă între mijlocul secolului al VI-lea î.e.n. și a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. Un mare număr din inscripțiile publicate în volum depășesc cu mult cadrul istoriei Histriei: ele au implicații pentru întreaga istorie antică a țării noastre și, dincolo de ea, îmbrățișează întreaga lume elenă, ridicând probleme istorice de interes universal, cum ar fi raporturile orașelor grecești cu mediul indigen geto-dacic, raporturile cu metropola sa, Miletul, cu Athena, precum și cu numeroase centre din partea orientală a bazinului mediteranean, raporturile cu regii macedoneni, cu Burebista și, apoi, cu stăpânirea romană.

Deși Histria a fost întemeiată la mijlocul sec. VII î.e.n., inscripțiile cele mai vechi, încă rare, datează de la mijlocul sec. VI î.e.n., devin mai abundente în sec. IV și III și continuă să crească în epoca elenistică și romană timpurie, până ce numărul lor scade din nou în timpul crizei din sec. III e.n. În cadrul acestor limite cronologice, istoria Histriei, așa cum ne este înfățișată de textele literare și cum reiese din examinarea complexă a inscripțiilor, este istoria unei colonii milesiene cu evoluția instituțiilor politice, sociale și religioase cunoscute în coloniile întemeiate de Milet. Studiul întreprins de autor asupra numeroaselor decrete emise de autoritățile cetății i-a dat prilej să deslușească organizarea vieții publice histriene cu caracteristici comune cetăților ioniene, cum erau de exemplu organele consultative supreme, organizarea tribală a corpului cetățenesc și principalii magistrați. Spre deosebire de opiniile susținute până acum de cei ce s-au ocupat de istoria orașului, autorul dovedește că revoluția social-politică pentru instaurarea regimului democratic, la care făcea aluzie Aristotel, s-a desăvârșit la Histria în a doua jumătate a sec. V și instituțiile create atunci au dăinuit de-a lungul veacurilor până în epoca

romană. Examenul unor inscripții nou descoperite și al unora publicate anterior au condus la schifarea organizării militare a Histriei. Aflăm astfel că cetatea dispunea de o armată permanentă, ajutată în vreme de criză de un corp de mercenari arcași și de o flotă de război; apărarea teritoriului rural era comandată de un strateg cu puteri depline. Din numeroasele decrete aflăm știri importante despre relațiile politice și economice ale Histriei cu cetățile învecinate, Tomis, Callatis, Olbia, Apollonia Pontică, precum și cu centre mai îndepărtate, ca Athena, Milet, Carthagina. Inscripțiile ne informează și asupra vieții culturale a cetății; încă din epoca clasică aveau loc spectacole regulate de teatru, iar cetățeni din alte orașe erau invitați să țină conferințe publice. La sărbătoarea Muzelor, ce patronau viața artistică și culturală, se țineau concursuri gimnice și muzicale. Documente de diverse categorii aruncă lumină asupra panteonului orașului. Zeul principal era Apollon Tămăduitorul, al cărui preot delinea eponimatul și în al cărui templu se expuneau majoritatea decretelor votate de Senat și Adunare; Zeus Polieus era divinitatea protectoare a orașului; mai sînt amintiți zeii din Samothrace, Dionysos, Athena, Afrodită, Demeter; pe arhitrava unui frumos templu de marmură se păstrează numele Zeului cel Mare, probabil o divinitate locală. Treptat, încă din epoca elenistică, au pătruns și cultele orientale ale lui Sarapis, Mithras, Cybele, Iupiter Dolichenus.

Istoria Histriei nu e numai istoria unei cetăți grecești cu relațiile sale în lumea greacă. Ea ne apare ca istoria unei cetăți stabilă în mediul indigen daco-get și de relațiile cu această populație a depins existența sa de peste 14 veacuri. Așezați în apropierea Gurilor Dunării, coloniștii milesieni au întreținut strînse relații politice și comerciale cu populațiile locale. Evenimente pe care izvoarele literare le-au trecut sub tăcere au fost desvăluite în chip neașteptat de inscripții. Decretul în cinstea lui Apaturios, fiul lui Anti-philos, și decretul „în cinstea solilor” au arătat strînsa legătură a cetății cu căpeteniile formațiunilor politice geto-dace din stînga Dunării, Rhemaxos și Zalmodegikos; primul din decretele amintite vorbește expres despre „cetățile grecești de sub obăduirea regelui Rhemaxos”. În aceeași serie se înscrie celebrul decret în cinstea lui Aristagoras care, cum a demonstrat autorul, face aluzie la evenimentele din timpul cuceririlor lui Burebista. Apropiindu-ne de era noastră, inscripțiile relatează despre modul în care Histria a intrat în contact și apoi s-a integrat noii stăpîniri romane. Documentul cunoscut sub numele „horothesia lui Laberius Maximus” păstrează știri despre relațiile cetății cu Roma de la anexarea Dobrogei la provin-

cia Moesia în anul 46 pînă în vremea lui Traian. Autoritățile romane au asigurat Histriei dreptul de stăpînire a teritoriului rural, precum și cel, vital pentru existența cetății, de a pescui la Gurile Dunării. Tot din inscripții aflăm despre modul de organizare a grecilor de pe coasta de vest a Pontului într-o comunitate numită „koinon”, menită să intermedieze relațiile cu noii stăpînitori. Analiza atentă a inscripțiilor a permis autorului să corecteze nu o dată știrile literare, cum a fost aceea din Historia Augusta despre distrugerea orașului de către goți în anul 238. Apariția unor documente epigrafice datate după anul 238 au dovedit că distrugerea cetății, atestată și de cercetările de teren, a avut loc cîteva decenii mai tîrziu.

Multitudinea de informații puse în lumină de documentele epigrafice se datorează în primul rînd fineței metodei de abordare, cunoașterii aprofundate a instituțiilor și a istoriei lumii grecești, artei autorului de a reconstitui istoria dintr-un document fragmentar. Utilizarea acestei metode a permis interpretarea corectă a unor informații adeseori greșit înțelese, cum au fost cele relatate în inscripția lui Aristagoras, fiul lui Apaturos, sau în seria de scrisori ale guvernatorilor Moesiei din „horothesia lui Laberius Maximus”. Cu ajutorul „epigrafiei istorice”, cum a de-

notat epigrafistul francez Louis Robert această metodă, devine posibilă reconstituirea trecutului din documente disperate, fragmentare și uneori enigmatice. Grație inscripțiilor studiate și comentate de autorul volumului, istoria Histriei a fost rescrisă și încadrată istoriei naționale și universale.

Nu putem încheia această scurtă prezentare fără a aminti bogăția ilustrației ce permite controlul lecturilor, aprecierea mărimii lacunelor, a caracterului scrisului și studiul monumentului, adesea împodobit cu un relief, de un deosebit interes pentru istoricii artei antice. Indicii detaliați de la finele volumului ca și tabelele de concordanțe facilitează consultarea volumului.

Această ediție completă a inscripțiilor de la Histria a fost pe drept considerată încununarea operei profesorului Dionisie M. Pippidi și, pentru materialul epigrafic descoperit pînă acum, această ediție este definitivă. Ea pune la dispoziția cercetătorilor români și străini un valoros material documentar, un instrument de lucru și un prețios model de urmat. Îi sintem recunoscători profesorului D. M. Pippidi pentru a fi dăruit științei această frumoasă carte.

Emilia Dorușiu-Boiță

MICHEL TANASE, *Villes neuves en Transylvanie entre les XII—XIII siècles? Un exemple a contrario: la ville de Mediasch à travers l'analyse morphologique de son parcellaire*, Universitatea Paris VIII, Institutul de urbanism al Academiei din Paris, teză de doctorat din ciclul al III-lea, Saint Denis, 1981, 304 p. cu 128 fig.

Reconstituirea începuturilor și evoluției orașelor medievale pe temeiul analizelor geomorfologice și topografice a devenit o preocupare tot mai frecventă a cercetării. Orașele medievale de pe teritoriul țării noastre, permițînd prin specificul lor ca și prin documentația existentă o analiză amănunțită în acest sens, au atras recent atenția unor cercetători români și străini. Printre aceștia se numără și Michel Tanase, arhitect urbanist activ în Franța. Preocupările sale s-au materializat în forma unei lucrări de doctorat dedicate Mediașului din primele secole ale mileniului nostru, susținută în urmă cu doi ani și acceptată de Institutul de urbanism al Academiei din Paris de pe lîngă Universitatea Paris VIII.

Autorul își justifică opțiunea pentru studiul acestui centru urban cu mai multe argumente: tradiția istorică consemnează Mediașul ca fiind primul oraș intermediet de coloniști sași în Transilvania; particularitățile pe care le-au avut la Mediaș raporturile dintre puterea centrală și instituțiile locale, deter-

minînd o evoluție specifică a colectivității urbane; mulțimea ipotezelor formulate pînă acum asupra genezei așezării; numărul important de izvoare cartografice păstrate din secolele XVII—XVIII, permițînd o privire temeinică în evoluția topografică a orașului. Aceste din urmă informații permit deslușirea celor două căi pe care s-a format pînă la sfîrșitul evului mediu așezarea urbană de pe malurile Tîrnavei Mari: prin ocuparea unor parcele *intra muros* și prin evoluția altor cartiere *extra muros*, cu un mai pronunțat caracter rural.

Pentru reconstituirea sale istorice, autorul a utilizat un număr impresionant de hărți și de planuri vechi ale orașului, valorificînd totodată izvoare iconografice, imagini ale așezării păstrate în picturi și desene din secolele XVI—XVIII, surse de informare de altfel destul de rar utilizate pînă acum în literatura noastră de specialitate și pe care Jacques le Goff le consideră ca fiind „de mare interes... chiar dacă realismul nu a fost scopul lor și